

Sík Sándor a költő

A KORTÁRSÁK mérlegén, s bizonyára az utókor mérlegén is Sík Sándor költői helyzetét elsősorban a kifejezett szépségnek nem pusztán esztétikai súlya, hanem egyben nevelő értéke határozza meg. Hatalmas és egyedülálló folytatója ő annak a nagyszerű lelki megújulásnak, amelynek élményalapjait Prohászka diadalmas világnézete rakta le és amelyhez Sík Sándor mint pap és mint költő megingás nélkül hozzásegődött. A tékozló fiu történetében a példabeszéd vallási jelentőségén túl van valami mélységesen emberi vonás. Milyen ujjongva köszöntjük a gonoszban is a szemernyi jót s vajjon ebben az üdvözlő örömben nem rejlik-e jó adag képmutatás? Nem a titkos vágy búvik-e meg mögötte, hogy bűnhöz vonzódo hajlamunknak is eleget tegyünk, hogy a rossz is a miénk legyen? Ünneplő köntöst öltünk és lakomát csapunk, ha szitok és káromlás után egy-egy tékozló költő Istenéhez vagy nemzetéhez tér és ugyanakkor közömbösen és nemtörődve vesszük tudomásul azt az életet, amely a rendnek, a tisztaságnak, az áldozathozásnak atyai tűzében hamvad el. Ilyen csendes, szolgáló élet az a harminc esztendő is, amelyet Sík Sándor költői eszméinek és eszményeinek szentelt. Viták nem fűződnek hozzá. Ujjongás és ünneplés sohasem dobta fel a zajos közönségsiker felé. S ha évek óta már a katolikus irodalom benne látja egyik szellemi vezérét, ez is csak néma zászlóhajtás, tisztelgés az ihletett költő előtt, amelyet sohasem kísért az irodalmi törzsfőnököknek kijáró dobverés.

Pedig abból a testes verskötetből, amely Sík Sándor költői jubileumára — kissé megkésve — gyűjtötte össze harminc esztendőnek aratását, egy nagy lélek életműve bontakozik ki, akiben egyaránt köszönthetjük az igehirdetőt, a magyar ifjúság nevelőjét és a szépség dalosát. Ennek a költőnek, megszólalása első pillanatától kezdve, küldetésstudata van. 1910-ben jelenik meg első verskötetete és a cím: *Szembe a Nappal* — programmszerűen és tudatosan vallja a világosságnak, a fénynek, a csirabontó, termő, egészséges életnek eszményét, amelyet Sík Sándor — kiegyensúlyozott katolikus világnézete következtében is — maradéktalanul vallott magáénak. Küldetésének megfogalmazása, öneszmélkedése természetesen ek-

kor még beletartozik a világháború előtti magyar líra Ady-szugesztiójának körébe, csakhogy Sik Sándor Adynak dinamizmusát katolikus lendületté, építő életvággyal éli át:

<i>Szeretem azt, aki akar,</i>	<i>Az ébredő napot imádom.</i>
<i>Aki remény, aki ígéret.</i>	<i>Megyek a virradat elé.</i>
<i>Az enyém a vér és a tűz,</i>	<i>Az én lelkem a tüzek lelke,</i>
<i>A fakadó, fiatal élet.</i>	<i>Az én dalom a hajnalé.</i>

Ugyanilyen átköltéssel jelentkezik a fiatal papköltőben a lágyabb magyar lírának szecessziós hangulata, főként a Kosztolányi-hatás. Az ideges remegés, a gyermek koravén fáradtsága, a szorongás, amely a magány sötétségében villódzó hatalmak előtt fogja el a lelket, az önszemlélő meghasadás, amely megkettőzi a költő énjét, helyel-közzel Sik első verseiben is fellelhető. De ezek az elemek nála nem impresszionisztikus világképet alkotnak, nem a beteges századvég-életérzésnek megkésett magyar hajtásai, hanem csak felpuhítják, modernebbé és emberibbé teszik a szerzetesi szobának élményét, amelyben Sik ihlete a lélek és Isten viszonyát éli és határozza meg.

*Most itt vagyok, most egyedül vagyok.
Csupa idegen arcok körülöttem.
Most nem tudom, hogy mit keresek itt,
És úgy érzem, nagyon messziről jöttem.
Semmit sem értek. Minden idegen.
Oly messziről néz rám az életem,
És én úgy nézem és úgy bámulom,
Mint egy bánatos, beteg arcot
Egy jégvirágos távol ablakon.*

A „bánatos, beteg“ alliteráció még átmeneti hozzáhajlás a serdülő évek magányérzése felé. De ez a költő nemcsak a bezárt léleknek, a mikrokozmosznak megszólaltatója, amely egyéni hangulathullámszásban éli ki magát. Papi hivatása, szociális érzéke a megváltó szó erejével hajtja őt az embertársak felé, hogy könnyeket töröljön, jármot törjön és az öröm ígézetével öntse a lelkekbe „a dalos élet evangéliumát“. Sik költészetének ezt a szociális, szolgáló és nemzeti jellegét megerősíti a világháború hatása, amely a magyar líra területén még a legelzárkózottabb, elefántcsonttoronyban élő lelkekben, egy Babitsban vagy Tóth Árpádban is erős kollektív hajlamokat ébresztett. Az Isten küldötte szentjánosbogár, amely az éjben járó testvéreknek világít, már nem viselheti el villanó fényének parányi voltát. Megnö jelentőségében is. A költő a végtelenség vőlegénye lesz. A férfiváérés napjaiban a halk dalokba törő léleknek csodája apró játékká válik annak a Sik Sándornak szemében, aki Isten arcának titkában szemléli a földindulást, világok recsegését:

Lobbanj belém szent emberi vihar,
Minden lelkeknek minden szenvedése,
Minden zokogás, minden zivatar,
Minden öröm és minden nap sütése.

Legyen a lelkek millióival
Egygé a lelkem. Magába igézze
Minden szem titkát, minden szív tüzét,
Úgy zúgja szerte hangos énekét.

Az ilyen programversekben van valami megigéző szónokiaság, mi akkor is megkapóan hat, ha az ígélet nem jut el a beteljesüléshez. De Sik Sándor minden új kötete, amely az 1916-os verseket követi, eredmények megvalósulásáról tanuskodik: mind szorosabban egygé válik bennük a költő mind nemzetével, mind az emberiséggel. Az unanímista költészetnek, amely a világ szétszórt emberi jelenségeit egy lélek mámorában vagy fájó sajtóságában egyesíti, aligha van mélyebb és természetesebb lírai darabja, mint az *Éjszaka 1917-ben*, amelyben a költő felajzott ideggel éli át az emberállat fertőztette föld szörnyű vajadását a világháború utolsó novemberének éjszakáján. A magyar irredentának muló virágain túl klasszikus szépségben és ma különös ízű újszerűségben zengenek fel azok a versek is, amelyekben Sik Sándor a próféta kegyetlenségével, felrázó, kemény hitével az összetört magyarság fölé hajolt és talpraszökkenést, bizalmat, új Napköltét hirdetett.

Volt-e a mai magyar költők közül egy is, aki több tehetséget, nagyobb szuggesztív erőt állított volna abba a nemzetépítő szolgálatba, amelynek most egyszerre annyi utólag felfedezett irodalmi bajnokával ismerkedünk? Volt-e önzetlenebb és alázatosabb költő, aki a magyar kibontakozás gyakorlati útját felfedezve szívvel és lélekkel szegődött volna ifjúságunk virágának ahhoz a mozgalmához, amely a magyar cserkészteret teremtette meg, mint ahogy ezt Sik Sándor cselekedte? Az a hitvallás, amely 1926 júliusának egyik éjjelén a megyeri cserkész tábor nyolcezer fiának álmán örökös papnak, nevelőnek, költőnek lelkéből fakadt, első nagy nyilvános legyőzése volt a cinizmusnak, a tespedésnek, a lomha beletörődésnek, a jelszavak mögött megbúvó önzésnek, amely két évtizeden át rágta és ernyesztette a magyar nép és főként a középosztály értelmiségének erejét. Mekkora lendületes életöröm robbant ki ezekben a sorokban, amelyekben mintha nyolcezer fiú énekelné együtt a természet szerelmének mámorát, a tüzet, amely a szívek katlanát feszíti szét, a földet, amelynek áldott méhe új embert szül a fényre nyílt világra, a mustármagot, amely fészket kínál a viharzilálta embermadaraknak s a lelket, amely az anyagban dörömböl, mint életosztó, feltámadást hozó szent erő. Bibliai képekkel átszótt, kozmikus költészet ez, egyik legszebb példája annak a szabad versekben lüktető, ihletett retorikának, amelyben Sik Sándor rendszerint legszentebb, legdinamikusabb témáit szólaltatja meg.

A harmincas éveknek nagy válsága, amidőn polgárosult keresztény kulturánk látszólag a mélypontra jutott és a kollektív csoport-

tosulás vad és ösztönös ereje jobb és bal oldalról egyaránt fenyegette a krisztusi eszmék szerint kiformált emberideált, Sik költészetében is erős visszhangra talált. De ha szét is röppenti a süllyedő világnak S.O.S. jelét, egy pillanatra sem gondol arra, hogy elhagyja azt az őrhelyet, ahová lélekmentő feladata rendelte. És így a modern technika képeitől megtermékenyítve kialakult benne az acél-emberek képzete, akik ég felé tárt karral, rendületlenül hordozzák a kábelt, amelyen a spirituális világ üzenete suhan. Megroppanást nem ismerő acélemberek. S ha néha egyikük a vezetéken keresztülfutó látomásnak súlya alatt már-már meginog, biztatón villan össze a társaknak tekintete: Gyengének lenni nem szabad!

*Tudom: a mi törvényünk állani:
Mi vagyunk a Vezeték várai.*

*Nem tudjuk honnan, nem tudjuk, kinek,
De rajtunk megyen át az Üzenet.*

*Az ismeretlen Igét hordja vállunk.
Bennünket ideállítottak. Állunk.*

Ez a kemény eszmehordozás, ez a néha apostoli ihletű kollektív költészet azonban nem meríti ki Sik gazdag inspirációját. Ha forma és újszerű érték szempontjából akarunk egy új élménykört kiemelni a három évtizednyi alkotásból, arra a ciklusra kell rámutatnunk, amely *Fekete kenyér* címen Sik Sándor versekre tördelt életét tárja előnk. Sik nem a tisztára szűrt hangulatok költője. Versei túlnyomóan elmélkedés jellegűek, az egyre mélyülő gondolat és zeneiség egybefonódásából fakadnak, bár az eszme, a mondanivaló nem egyszer túlteng a zeneiséggel szemben. A gondolatgazdagság okozza a költő témáinak összeszövődését. A hangulat helyzetté válik, nem helyzetképpé a klasszikus poétika értelmében, hanem viszonsorrá, amelyet a költő a lélek egy-egy témájával szemben elfoglal. Ilyen viszonsorba állanak össze Sik gyermekkori emlékei, anyás odabujásai a szülői ház alakjaihoz, szerzetesi rajongása, a tudomány kísértése, a tanári munka lelket-szobrászó szépsége, a pápi ruhában átretegett és átfájt forradalom és a szociális, nemzeti szolgálat vágya. Musset romantikus nagyozolása lakomára hívja az olvasókat, ünnepi torra, amelyen a költő saját vérével fűszerezve tálalja válogatott lelki ételeit. Sik Sándor fekete kenyeret szel nekünk, de a szürke morzsákban és kenyérszín szavakban egy lázas, dolgos élet egész melegsége, friss hétköznapi íze van benne.

Vannak persze lendületesebb vallomásai is, mélyebbek talán, ha a megszegett kenyér meleg, otthoni íze bizonyos tekintetben utólrétegetlennek is. Azokra az istenes versekre gondolunk, amelyekben Sik szinte a misztikus élet fenomenológiáját, jelenség és tünettanát írja le a lélek és Isten viszonyában. Természetes, hogy a pap és szerzetes ehhez a témához állandóan visszatér, új meg új ciklusban, új meg új elmélkedésben fedi fel vallásos élményeit, amelyek erősen metafizikátlan irodalmunkban a hitélmény hatalmas előretörését

jelentik. Az alaphangulatot Sik Sándor mélyen anyás lelkülete a gyermek és szülő, a vőlegény és szerelmes érzelmek kapcsolataiból meríti és így könnyen beilleszkedik a misztikus költészet európai hagyományába. Egyénibbek az áldozó-pap felszökkenő imái s az az alapjában véve szintén hagyományon épülő vizmisztika, amely nála is, akárcsak a nagy francia kortársnál, Claudelnél, az Istennel érintkező anyagvilágnak és a Hozzá való lelki közleledésnek leggyakrabban járt útja lett. De Sik itt hijjával van a tenger szemléletének, amely Claudel sorainak oly heves végtelenség-élményt adott. Az ő vízképzete inkább a folyó, a hegyekről lezúgó patak, a sziklabontó forrás, de költői látása ezen a nyomon annál szinesebben ölti fel a magyar romantikának, főként Vörösmartynak gazdag képeit és fordulatait. Földrajzilag kötött, a táj formáló hatására szintén visszavezethető Sik vallásos látásának az a jellegzetessége is, hogy a hegyek között, a sziklák magasságában keresi a Végtelent, ugyanekkor tájszemléletét jelképes értelmezéssel is felszerűelve. Így a harsogó szeleknek, az ég anyagtalan kékségének benyomását szabadságérzetté váltja át, amely kimentti őt a tudós és tudatlan babonák kazamatáiból, hogy lelke szabadon bújja a vonuló hegyvonalaknak nehéz ritmusát s így adja vissza Istennek azt a szót, amelyet egykoron Ő a költő lelkébe kiáltott.

Az Istenben szemlélt világ és annak a vonatkozásnak állandó megtapintása, amely a teremtett szépséget az égi Úrhoz fűzi, Sik Sándor néhány könnyed, dallamos versének, főként a *Csend* című kötet idején jellemző édes modort kölcsönzött. A természetlira finom csengéseit Sik ezekben a költeményekben az egyre visszatérő Isten-akkorddal zárta le, amelyben a lombzúgásnak, akácvirágzásnak, a suttagó víznek hangulata eszmei feloldást talált. Ennek oka Sik tematikus élményeinek alaptermészetében rejlik. Itt is az a ciklus-képződéssel van dolgunk, amely elmélkedő vagy életrajzi költeményeiben is fellelhető. Az összefűző elem azonban nem gondolat, nem szuggerálásra szánt értelmi anyag, hanem a természetbe olvadó szentferences élmény, amelyet ez a profetikus költő csak a nagy eszmelángolás elhalkulásakor tud megközelíteni. De éppen a témáknak ez a szívós és ismételt átélése teszi lehetővé a sikerült-nél sikerültebb kis hangulatképek kialakulását, amelyek között az olvasó szinte ízlése szerint válogathat. A *Balatoni szimfónia* azonban ennek a természetlirának minden bizonnyal legsikerültebb vállalásos feldolgozása. Az öt versszakos költemény befejező strófái:

*A csillagok énrajtam lejtének,
Hullám vagyok, a tó az én anyám,
Bennem örül a boldog ég magának,
Mély orgonámon Isten ujsa játszik,
Ő mély szerelmét hogy sóhajtánám.*

*Ég, föld, vizek most bennem orgonálnak,
Ajak vagyok a zengő Mindenén,
A minden én, a bújdosó világ,
Mely megsirallik boldog reszketéssel
És visszabúg öledre, Istenem.*

A LÁGY ÉS HALK melódiájú költemények ellenére is Sik művének egésze kemény férfias líra, amelyből az athleta Christi izmos tisztasága lehel felénk. Sokhúrú érzékenysége rendkívüli finomsággal rezdül meg minden érzelemre, de hiányzik kötészetéből a papi ruhát tépdeseő, gyötrődő önmegtartóztatás, hiányzik belőle a szokványos, reverenda mögül is kikandikáló erotika. A nő problémáját, a szerelem kérdéskörét Sik egyszerűen kikapcsolja. Csak néha-néha hallatja egy-egy kiáltását az Istennek szentelt élet kapujából a föld-ízű, valóság felé, de ebben is sokkal több a magabiztató gordonkabúgás, mint a bezárt férfi keserű riadalma e tovasikló életen. Prohászkanak példájával nevelte rá magát olyan fegyelemre, amely még a művészet címén sem tűri meg itt az engedékenységet. A pap létszemléllő látását fejlesztette ki, amely a teremtményben csak „a-nagy közös Kín karmaiban“ vergődő lelket nézi s olyan tisztán tekint az asszonyokra, mint: „ahogy nézni szokás a virágot, meg a kisgyereket, meg a napsugarat, ahogy rámosolyog a fürjecskefiókra a barázdában az, aki arat.“

Ez a megvalósított szerzetesi eszményiség a rajongást távol-tartja Sik költészetétől, de annál több mélyen keresztény fogékony-ságú hívet szerez neki, akik éppen e miatt a kikapcsolt élménykör miatt sokkal zavartalanabban élvezi költészetének méltóságát és magasztos hangulatát.

Pedig nem fehérbe öltözött, anyagi ruhás lélek táplálja ezt a költészetet. Sik nem állítja magát a kisgyermek és a szentek, „a-még nem és a már nem emberek“ közé. Hétszer hétszínű szivárvány-nak mondja magát, amelynek fehérsége az összhang — a harmónia, amely a nagy küzdő feleknek, a bennünk élő konok vágyaknak meg-újuló egyensúlyhelyzetéből fakad. Hét szilaj óriás feszítőerejét érzi a költő így önmagában és mindegyikük lobogó sörénnyel rohanna-szét, ha nem fékezne a gyeplő, amely az ököl köré fonódik, ha nem bódítaná meg az a szuggesztív akarát, amely a küzdés, az ujrakez-dődő, szakadatlan, ki nem fáradó küzdés mámorával valósítja meg a jellemformálás kemény, férfias feladatát.

Élő hit, kiegyensúlyozott világnézet, személyiségépítő munka, nemzetszolgálat; ezek a mozzanatok Sik költészetének férfias és po-zitív jelleget adnak és belekapcsolják az európai humanizmus esz-mekörébe. A látszólag konzervatív költő, akárcsak nagy kortársai, e belső, tartalmi szilárdság mellett, művészi hajlékonysággal élte át mindazokat a formai törekvéseket, amelyek átvonultak az európai líra három évtizedén. Ady és a magyar impresszionizmus éppúgy hozzájárultak Sik egyéni hangjának csiszolásához és gazdagításához, mint az expresszionizmus és a tömeghatásra célzó, a technika mű-szavait költőileg átértékelő aktivista irányzat. Főképp ez utóbbinak gazdag retorikája felelt meg legjobban Sik profetikusság természeté-nek, ez vezette azokhoz a megáradt mondatokhoz, amelyek a szen-vedélyesség síkján sokszor már az *Ideenflucht* jegyeit öltenék fel. Jellemző erre az aktivista kiáradásra például *A magányosság torony-ablakából* című költemény. Általában azonban Sik belső fegyelme-csak egy-egy rövid termő szakaszban ad helyet az aktivizmus túl-csorduló mozgalmasságának s legfeljebb jambikus verseinek rímte-

len szabadsága csábítja zengő mondatainak egy-egy türelmetlen lezárására. („Fehér madár és fekete madár és sárga és piros és minden“.)

A kortársak és költői iskolák formáló hatásán túl azonban mélységet és egyénibb színt adott költészetének Sik papi mivolta: meg-hitt kapcsolata a bibliai, az evangéliumi és liturgikus szövegekkel, amelyeknek szépségei szinte észrevétlenül a teljes átélés közvetlenségével épülnek bele lirájába. Ez az ódon zengés, amely annyi modern lendületet kap Sik eszmei lobogásában, a három évtizednyi költői alkotás vége felé mintha mindinkább a tárgyköltészet nyugalmának adna helyet. Népies fordulatok, könnyed játékos szavak, tompa keresetlen rímek szüremlenek Sik Sándor ajkára, és ő már-már a bölcs humorával és megértő fölényével dalolja a dolgok örök énekét, amely a költő világrendjének erős és mozdulatlan pillérei között mindjárt új, friss és fiatal marad.

SEMJÉN GYULA

Csendes városok

A REGGELI KÖDBŐL kibontakoznak a part vonalai, és a nap első sugarai a *castello* bástyáit emelik ki a tájból. Zászlóját déli szél lengeti és néhány vizirepülőgép végzi fölötte reggeli sétáját. A kikötő mögött szelíd dombon Brindisi óvárosa látszik, tornyok, tetők és ablakok.

Tíznapos út után itt búcsút mondunk a Quirinale-nak. Odahagyjuk, mert innen egyenesen Velencébe vinne bennünket és megfosztana Olaszország keleti partjának szépségeitől. Talán nem jutott ide a szépségből annyi, mint amennyit kínál a tulsó parton Nápoly, Róma vagy fönt Toscana, Liguria, de aki szeret letérni az utasok országútjáról, és hordoz magában az emberiség megszentelt multjából valamit, annak a lelke Apulia kiégett parjain, az Abruzzók lábainál meg a „kihalt“ Ravennában is fel tud gyulladni, és Velencében is megtalálja azokat a helyeket, amelyeket az idegenforgalom még nem fedezett fel.

Brindisi kikötőjének kis parkocskájában mindjárt Vergilius szobra fogad bennünket. Kicsi a mellszobor és sötét bronza alig fedezhető fel a lehajló fák lombjai között. Nem ünnepélyes és hivalkodó, mint szülővárosának, Mantuának hatalmas carrarai márvány- emléke, mely díszparkban, virággyak és víztükrök között áll, és ezeket a nagy szavakat hordja talapzatán: A Virgilio la Patria. A brindisii szobrocskán csak ez a szerény szó olvasható: Virgilio. Így illik a szoborhoz, mely egy haldokló emléke és nem a nemzet költőjének monumentuma. Hiszen meghalni jött ide Vergilius. Görögországból érkezett, s talán éppen olyan szép reggelen, mint mi, de beteg. Gyógyulni ment oda s mikor visszatért, éppen csak annyi ideje maradt, hogy hazai földön haljon meg, az ő Itáliája megénekelte földjén.